

Suomen luonnonsuojeluliiton (SLL) sisävesistrategia 2018

Hyväksytty liittovaltuuston kokouksessa 25.11.2018

Visio - kun sisävesistrategian tavoitteet on saavutettu:

Kansalaisten mahdollisuudet osallistua täysipainoisesti omia koti- ja kalavesiään koskevaan päätöksentekoon on lainsäädännössä turvattu, jotta toteutuu jo perustuslaissa määritetty yhteinen oikeus ja vastuu hyvästä ympäristöstä.

Nykyiset vesistöjä koskevien lakien, tavoiteohjelmien ja vesienhoitosuunnitelmien vaatimukset ja tavoitetaso on saavutettu. Tämä tarkoittaa, että yleisesti on saavutettu kala- ja vesieliöiden sekä luontotyyppien suotuisa suojelutaso. Vesipuitedirektiivin ja CBD:n sisävesien biodiversiteetin toimintaohjelman vesien hyvän ekologisen tilan tavoitteiden lisäksi on päästy myös kansalaisia tyydyttävään vesien tilaan.

Voimakkaasti rakennetuissa ja muutetuissa vesistöissä on tarvittavilla toimilla saavutettu niissä luontaisesti esiintyneiden ja elävien sekä niitä elinkiertoinsa eri vaiheissa käyttävien eliöpopulaatioiden elinvoimainen tila.

Maailmalla Suomi tunnetaan puhtaiden ja juomakelpoisten luonnonvesien maana.

1. Sisävesistrategian tavoite ja tarkoitus

Tämän strategian tarkoitus on a) määrittää ekologiset ja poliittiset tavoitteet sisävesiluontomme suojelulle ja hoidolle, b) korostaa kansalaisvaikuttamisen tärkeyttä sekä kuvata esimerkinomaisesti Luonnonsuojeluliiton omia toimia ja keinoja paikallis-, piiri- ja keskusjärjestön tasoilla tavoitteisiin pääsemiseksi, sekä c) listata keskeisiä vaatimuksia valtiovallan ja viranomaisten toimenpiteille. Asiakirjaan on koottu esimerkkejä liiton toimintatavoista ja -mahdollisuuksista sekä yleisellä tasolla että sisävesiluonnon erilaisten muodostumien osalta. Listaus ei ole mitenkään tyhjentävä. Tarkempi tavoitteiden priorisointi sekä mahdollisten toimintateemojen valinta tehdään liiton kolmivuotissuunnittelun (esimerkiksi mahdollinen vesiteema 2020-21) sekä vuosittaisten toimintasuunnitelmien ja budjettien vahvistamisen yhteydessä. EU:n vesipuitedirektiivin tarkistusvuosi 2027 voidaan asettaa myös SLL:n sisävesistrategian tavoitevuodeksi.

Tuhansien järvien, lampien, jokien ja lähteiden maassa vedet ja kalat koskettavat tavalla tai toisella suurinta osaa suomalaisista myös maiseman ja virkistykseen kautta. Lähes kaikki luonnonvedet ovat alkujaan olleet juomakelpoisia kautta koko Suomen. Nykyisellään vesien laatu on kuitenkin huomattavasti heikentynyt nimenomaan niillä alueilla, joissa suurin osa suomalaisista elää (http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi/Pintavesien_tila , http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kartat_ja_tilastot/Vesistojen_kuormitus_ja_luonnon_huuhtouma).

Vesistöjen ekologista tilaa heikentävät myös monenlaiset vaellusesteet, vesivoimaloista aina tierumpuihin asti. Vaelluskalojen ja virtavesiluonnon tilanteen parantaminen on strategian keskeisiä tavoitteita.

SLL:n sisävesistrategia tukee liiton Itämeri-ohjelmaa, koska valuma-alueiden vesiensuojelulla on ratkaiseva merkitys myös Itämeren tilaan. Vesistöjen ja niiden lajiston suojelu ja elvyttäminen ovat olennainen osa suomalaista luonnonsuojelutyötä.

Keskeisiä ja tärkeitä vesien tavoitetilaa määrittäviä säädöksiä ovat EU:n vesipolitiikan puitedirektiivi (VPD) ja kotimaiset pilaamista ja vesirakentamista säätelevät lait, vesienhoitosuunnitelmat sekä Biodiversiteettisopimuksen (CBD) sisävesien toimintaohjelma. Viranomaistyötä ja vesien tilan seuranta ohjaava VPD ei kuitenkaan riitä, koska sen kriteereillä ei kyetä kattavasti arvioimaan eikä korjaamaan kaikkia vesien käyttäjille olennaisia vesien tilaa heikentäviä muutoksia, kuten kasvavaa humuskuormitusta, rantojen liettymistä, virtavesien rakentamista, perkauksia ja niin edelleen. VPD:n mukainen luokittelu on yleensä tapahtunut aivan riittämättömän biologisen tiedon varassa, jolloin vesien ekologinen tila ja etenkin rantojen tilan arviointi on tavallisesti jäänyt puutteelliseksi (esim. Vuori ym. 2018, s 58). Kansalaisten mielipiteet ja paikallinen tieto on saatava paremmin kuuluviin kaikissa vesien tilaan vaikuttavissa päätöksissä ja toimenpiteissä kaavoista vesitalouslupiin ja metsätalouden käytäntöihin.

2. Veden kierto on kokonaisuus

Sisävesistrategian lähtökohta on veden hydrologinen kierto ja valuma-alueet, joita voidaan tarkastella pieninä tai suurempina yksikköinä. Vesistöissä kiertävä vesi uudistuu sateesta ja talven sulamisvesistä, ja kierrossa sen koostumus muuttuu sekä luontaisten tekijöiden että ihmisen vaikutuksesta. Vesistösystemin eri kohdissa (lähteet, latvavedet, suot, pienet ja suuret virta- ja vakavedet) veden varaan kehittyy mitä monimuotoisimpia ekosysteemejä, jotka kaikki ovat osia yhteisestä kokonaisuudesta.

Viileässä ja kosteassa ilmastossamme monimuotoiset pintavedet ovat olennainen elementti niin maisematasolla kuin kaikissa luonnon- ja kulttuuriympäristöissä. Pohjavesien osalta maankamaran rakenne peruskalliota peittävine ohuine maapeitteineen määrittää sen, että pohjavesimuodostumat yleensä ovat suhteellisen pieniä ja (syvän kallioperän fossiilista pohjavettä lukuun ottamatta) tiiviissä vuorovaikutuksessa pintavesien kanssa. Koska valtaosa vesistöistämme on luontaisesti karuja eli niukkaravinteisia, kaikenlainen maankäyttö vaikuttaa herkästi vesien laatuun ja tilaan. Toisaalta vesistöjen hydrologinen kierto on suhteellisen nopea, eli viipymät useimmissa vesimuodostumissa ovat lyhyitä.

Vesien tilaa eri tavoin heikentävä piste- ja hajakuormitus on saatavissa kuriin, ja veden vaihtuvuus ja kiintoaineksen sedimentaatio poistavat ravinne- ja saastekuormitusta tehokkaasti. Vesiekosysteemien on siten mahdollista aikaa myöten toipua kovastakin kuormituksesta. Samoin on mahdollista kaikkinaisten virtavesien vaellusesteiden poistaminen rakenteita purkamalla, kunnostamalla tai toimivia kalateitä rakentamalla.

Vesien tilan parantaminen vaatii hydrologisen systeemin kokonaisvaltaista huomioimista. Jätevesien tehokkaan ja edelleen tehostuvan puhdistuksen ohella tarvitaan olennaisia muutoksia maa- ja metsätalouden maaperän käsittelyyn samoin kuin taajamien hulevesien sekä ilmaperäisen laskeuman hallintaan. Vesistöjen suojelu tuottaa olennaisia hyötyjä myös ilmastonmuutoksen torjunnalle ja sen haittojen vähentämiselle.

Ilmastonmuutos ja vieraslajit ovat vesi- ja rantaluonnon merkittäviä uhkatekijöitä. Ilmastonmuutos vaikuttaa erityisesti vesistöjen ravinnekuormitukseen, lajistoon, biomassatuotantoon, vuodenaikaiskiertoon ja tulviin, ja muutoksiin tulee kyetä varautumaan ennakoivasti. Vesistöön levittäytymään päässeiden vieraslajien torjuminen on käytännössä yleensä mahdotonta, joten haitallisten vieraslajien torjunta ennakoita on keskeinen valistuksen ja viranomaistoimien tehtävä.

Globaali vesikriisi ei vielä suoranaisesti vaikuta suomalaiseen arkeen, mutta joillakin paikkakunnilla on jo nyt vaikeuksia vesihuollossa. Ilmastonmuutos, vesien saastuminen ja vesivarojen kestävä ylikulutus ovat kuitenkin maailmanlaajuisia ongelmia, jotka muun muassa ympäristöpakolaisuuden laukaisijoina varjostavat koko ihmiskunnan tulevaisuutta. Tuhlaavaa veden käyttöä tulee meilläkin oppia rajoittamaan, jotta suomalainen vesiosaaminen kelpaa esimerkiksi ja vientituotteeksi maailmalla.

Vesistrategian yleisten tavoitteiden saavuttamiseksi:

- Liitto vaikuttaa maankäyttöä, vesien- ja ympäristönsuojelua koskevan lainsäädännön sekä EU-säädösten kehittämiseen. Vesistöille aiheutetut vauriot tulee korjata konkreettisin toimin ja ensisijaisesti haitan aiheuttajan laskuun. Piiri- ja paikallistaso osallistuvat oman alueensa vesienhoidon suunnitteluun, maankäyttöön liittyviin työryhmiin jne. Ne ottavat kantaa vesien tilaan vaikuttavaan kaavoitukseen ja muihin hankkeisiin.
- Liitto tuottaa ja levittää tiedotusmateriaalia ja osallistuu mahdollisuuksien mukaan vesien tilaa käsitteleviin EU-hankkeisiin (esimerkiksi käynnissä oleva Freshabit-LIFE); paikallistaso vastaavasti esim EAKR- tai Leader-kunnostushankkeisiin jne.
- Hajakuormituksen hallinta järvi- ja virtavesissä edellyttää poliittista vaikuttamista mm Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman kautta maatalouden tukien oikeaan kohdistamiseen.
- Luodaan ja ylläpidetään yhteyksiä ja aktiivista yhteistyötä vesi- ja kala-alan kansalais- ja viranomaistahojen kanssa niin valtakunnan kuin paikallistasollakin. Tavoitteena on lisätä kansalaisten tietoisuutta sisävesiluonnostamme ja innostaa ihmisiä seuraamaan oman kotivesistönsä tilaa sekä lisätä vesistöhankeita.
- Liitto pyrkii vaikuttamaan kaloihin ja kalastukseen liittyviin säädös- ja luvituskysymyksiin: istutusten sijaan vesistökuunnostuksia ja luonnollista poikastuotantoa, kalankasvatuksen ravinnepäästöt, salakalastuksen rangaistukset jne. Piireillä on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon mm. vesienhoidon yhteistyöryhmissä ja kalatalousalueiden päättävissä elimissä.
- Liitto on aktiivinen uhanalaisten alkuperäislajien suojelun kysymyksissä.
- Pitkään jatkunut ympäristöhallinnon alasajo ja lainsäädännön keventäminen vaativat Luonnonsuojelulitolta yhä aktiivisempaa roolia kansalaisten ja ympäristön puolustajana. Tähän on panostettava myös liiton sisäisen toiminnan kehittämisessä.

3. Sisävesiluonnon moninaisuus: vesiekosysteemien päätyypit, tärkeimmät uhkatekijät ja vesistrategian tavoitteet ja keinot

A. Pohjavesivaikuttiset ekosysteemit.

Maaperästä purkautuva pohjavesi muodostaa erityislaatuista ekosysteemiä: lähteet, tihkupinnat, pohjavesivaikuttiset purot, lähde- ja pohjavesijärvet sekä lettosuot kuuluvat näihin.

Allikkolähteet ja kirkkaat lähde- ja pohjavesijärvet ovat vesiluontomme todellisia helmiä. Puhdas pohjavesi yleensä sisältää äärimmäisen vähän humusaineita. Kirkkaimmat pohjavesijärvet ovat yleensä lasku-uomattomia harjusuppalampia, joiden vesi pääosin on pohjavettä sellaisenaan. Vähäinenkin kuormitus saattaa hitaasti kumuloitua vedenlaadun merkittäväksi heikkenemiseksi, jota viranomaisluokitus kuitenkin ei välttämättä tavoita – tilaluokka säilyy erinomaisena, vaikka näkösyvyys olisi romahtanut 30 metristä viiteen metriin. Harvalukuiset huippukirkkaat pohjavesilammet ovat muun muassa sukellusharrastajien suosiossa. Vielä harvinaisempia ovat vedenlaadultaan lähes vastaavat suuremmat järvet, joissa niin ikään järveen purkautuvan pohjaveden osuus on suuri ympäröivän valuma-alueen ja siten pintavalunnan ollessa vähäinen

suhteessa järven vesipinta-alaan. Tällaisissa järvissä sadeveden tuoma ilmaperäinen ravinnekuormitus (liikenteen typpiyhdisteet) ja muu vähäinenkin kuormitus saattaa ratkaisevasti huonontaa veden laatua luontaisesta tilastaan, vaikka virallinen laatuluokka kaikilla käytössä olevilla kriteereillä edelleen säilyisi erinomaisena.

Pohjavesi on yleensä niukkaravinteista, mutta pohjaveden liike tuo kuitenkin suhteellista ravinteisuutta eli minerotrofiaa lähde-, tihkupinta- ja lettosuoekosysteemeihin. Yleensä pienialaisina ja lajistoltaan erityisinä ne ovat luontomme herkkiä arvokohteita, joita valitettavasti on hyvin helppo turmella voimaperäisellä maankäytöllä. Ojitus vie veden pois lähde- ja lettolajien ulottuvilta ja kaikkinaisen maanpintaa rikkova muokkaus saattaa pilata humuskuormituksella lähdeveden vuosikausiksi.

Tavoitteet: Pohjavesivaikutteisten luontotyyppien erityislaatu ja suojelun tarve on turvattava lainsäädännössä (mm. vesilaki, metsälaki, luonnonsuojelulaki, MRL ym.) ja kaavoituksessa. Samoin on huomioitava näitä ylläpitävät pohjavesimuodostumat (esimerkiksi E-pohjavesiluokituksella).

Keskeiset toimenpiteet:

- Valistuksella kiinnitetään erityistä huomiota äärimmäisen kirkkaiden luonnonvesien merkitykseen ja vaurioitumisherkkyteen. Liitto toimii pohjavesien paremman suojelun puolesta vesipuidedirektiivissä ja piirit vesienhoitosuunnitelmissa. Paikallisyhdistykset ja piirit vaikuttavat kaavoihin ja vesitalouslupiin niiden varjelemiseksi.
- Metsälain 10§ periaatteessa suojelee lähteet ja lähteiköt, mutta todellisuudessa niitä edelleen tuhoataan jatkuvasti. Paikallisyhdistyksillä on tärkeä tehtävä torjua esimerkiksi lausunnoillaan pohjavesiä ja lähteikköjä uhkaavia maankäyttöhankkeita, sekä saattaa turmelemistapauksia julkisuuteen ja tuomiolle.

B. Latva- ja pienvedet.

Luontaisesti hyvin karuissa latvavesissä on edustettuna vesiluontomme humuspitoisuuden koko asteikko äärimmäisen kirkkaista lähde- ja pohjavesilammista tummimpiin suolampiin. Erityisesti maankäytön hajakuormituksella saattaa olla suuri vaikutus veden laatuun. Pitkä viipymä latvavesilammista tarkoittaa, että vähäinenkin kuormitus aikaa myöten kasautuu vedenlaadun vääjäämättömäksi muutokseksi. Latvapurojen ja -norojen luontaista uomastoa on laajalti hävitetty metsätalouden ojituksilla. Metsätalouden tehostaminen vielä nykyisestä (mm. Kansallisen metsäohjelman tavoitteena) sekä metsäojitusalueiden kasvavat päästöt ovat merkittäviä ongelmia. Riittävät suojavöhykkeet, jatkuvapeitteinen metsätalous, vesiä kuormittavasta maanmuokkauksesta (muun muassa ojitusmätästys) ja heikkotuottoisten suometsien uudistamisesta luopuminen ovat keskeisiä vesiensuojelun vaatimuksia.

Vesistöjen latvat, usein laajoine suoalueineen, on nähtävä tärkeänä hydrologisen kierron ääri-ilmiöitä tasaavana tekijänä, etenkin muuttuvan ilmaston oloissa. Ojittujen soiden ennallistaminen sekä pienvesiuomien palauttaminen luonnonmukaisiksi ovat tärkeitä toimia, joiden käytäntöjä tulee kehittää. Tietyissä tilanteissa suon ennallistamisen on todettu aluksi jopa huomattavasti lisäävän kuormittavaa valumaa, joten kunnostustoimet on suunniteltava huolellisesti ja olosuhteiden mukaan. Metsätalouden tukia tulee aktiivisesti suunnata ennallistuskäytäntöjen kehittämiseen.

Tavoitteet: Metsätalouden ja muun maankäytön hajakuormitus on saatava kuriin muun muassa maanmuokkauksen käytäntöjä kiristämällä. Avohakkuiden luvanvaraisuus ja riittävät suojavöhykkeet ovat metsänkäsittelysäästöksiin vaadittavia muutoksia. On käynnistettävä

latvapurojen ja suoluonnon laajamittainen ennallistaminen. Turpeen kaivuun pikainen lopettaminen on perusteltua paitsi ilmaston, myös vesiensuojelun vuoksi.

Keskeiset toimenpiteet:

- SLL:n metsä- ja suoluonnon suojelutoiminta (mm. Avohakkuut historiaan -kampanja, Hiilipörssi-hanke sekä kampanjointi turpeen kaivuun lopettamiseksi) palvelevat suoraan myös latvavesien suojelua. Metsätalouden suojavyöhykkeet, maanmuokkauksen välttäminen sekä soiden ennallistaminen kuuluvat kaikki tähän kokonaisuuteen, ja niitä edistetään ja toteutetaan liiton toiminnassa kaikilla tasoilla. Kunnostusojitusten tuet tulee siirtää vesiluonnon ennallistamiseen ja ojitusten ilmoitusmenettelyjä tulee muuttaa niin, että niissä otetaan huomioon luontoarvot.
- Tiedotuksessa korostetaan ojitettujen soiden ennallistamisen (tai kunnostusojituksesta luopumisen) hyötyjä paitsi latvavesien vedenlaadun, myös tulvien ehkäisemisen ja maaperähiilen päästöjen hillinnän kannalta.
- Asuttujen seutujen pienvesien osalta tavoitteet ovat samat kuin suuremmillakin järvillä: kansalaisten innostaminen oman kotivetensä tilan seurantaan ja puolustamiseen on tärkeää niin maaseudulla kuin kaupunkiympäristössäkin.

C. Virtavedet.

Vesirakentaminen on hävittänyt ja heikentänyt virtavesien luonto- ja virkistysarvoja kautta maan. Vesivoimalaitosten lisäksi on huomiota kiinnitettävä suureen määrään muita pato- ja esterakenteita, jotka muun muassa estävät vaelluskalojen kulkua. Koko sisävesistrategian keskeinen painoalue tulee olemaan virtavesien suojelun, kunnostuksen ja ennallistamisen kysymykset. Vaelluskalojen elinmahdollisuuksien ja tulevaisuuden turvaaminen liittyvät useimpiin virtavesikiistoihin ja -keskusteluun. Vaellusesteiden poistaminen, toimivat kalatiet ja energiahuollon kannalta merkityksellisten voimalapatojen purkaminen ovat eri kohteilla vaikeusasteiltaan vaihtelevia ja erilaisia ratkaisuja vaativia kysymyksiä.

Vaellusesteiden (pato-, rumpu- ym. vesirakenteet) lisäksi on muistettava, että käytännössä kaikki virtavesiuomat useimpia latvapuroja myöten on aikoinaan perattu uiton ja vesiliikenteen tarpeisiin. Virtapaikkojen kunnostusta sorastuksella ja kivien palauttamisella on jo paljon tehtykin, mutta täysin luonnontilaisessa uomassa tulisi myös tasamaan osuuksilla olla rannalta kaatuneita puunrunkoja niin runsaasti, että sellaiset ovat Nyky-Suomessa harvinaisia.

EU:n säädökset antavat vahvasti tukea virtavesiluonnon palauttamiselle ja virtavesien uhanalaislajien suojelulle. Valitettavasti Suomi on aikoinaan hakenut ja saanut poikkeuksen kaikkien luontodirektiivin uhanalaisten vaelluskalojen suojelusta.

Kaikilla virtavesillä on myös vedenlaatuavoitteensa, ja niiden kuormitukseen, suojavyöhykkeisiin jne. on kiinnitettävä samalla tavoin huomiota kuin järvivesienkin kohdalla. Erityisen tärkeää on vähentää suoraan Itämereen laskeviin jokiin kohdistuvaa maatalouden hajakuormitusta, joka muodostaa valtaosan Suomesta Itämereen päätyvästä ravinnekuormituksesta.

Tavoitteet: Uusia voimalaitospatoja tai tekoaltaita ei enää rakenneta. Vesilakia muutetaan niin, että se varmistaa vaelluskalojen ylös- ja alasvaellukset sekä vesitalouslupien ja kalanhoitovelvoitteiden päivittämisen aiheuttaja maksaa -periaatteen mukaisesti. Voimalaitosten vesitalousluvat tulee muuttaa määräaikaisiksi ja ne tulee päivittää. Vähätuottoisia pienvesivoimaloita puretaan suunnitelmallisesti. Vesilakia muutetaan siten, että se velvoittaa vähäistenkin siltarumpujen kunnostamiseen esteettömiksi. Laajamittainen vesirakentamisen haittojen korjaaminen saadaan käyntiin, erityisesti vaelluskalojen

tulevaisuuden turvaamiseksi: luonnonmukaiset kalatiet, riittävä ympäristövirtaama, äkillisten virtaamapiikkien rajoittaminen, lisääntymisalueiden palauttaminen tai korvaavien rakentaminen ovat vaadittavia toimia. Kalatalousvelvoitteet on suunnattava laitospoikasten istutuksista luontaisten lisääntymisalueiden elvyttämiseen. Koskikunnostusten ja kalateiden lisäksi ekologista kunnostusta tehdään myös tasamaan kanaviksi peratuilla jokiosuuksilla. Säännöstelyä kehitetään haitattommaksi. Uppopuita säästetään ja palautetaan, mikä palvelee myös pitkäaikaista hiilen varastointia ilmastomuutoksen ehkäisykeinona. Ravinteiden hajakuormitusta vähennetään tehokkaasti erityisesti maanviljelysseutujen läpi Itämereen virtaavien jokien osalta.

Keskeiset toimenpiteet:

- Liitto edistää tarpeellisia lakimuutoksia (mm. voimalaitosten vesitalousluvut määräaikaisiksi, selkeät säännökset luvattomien tai muuten haitallisten patorakennelmien purkamisen mahdollistamiseksi) sekä vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen virtavesikunnostuksen tärkeydestä ja mahdollisuuksista. Piirit ottavat kantaa ja vaativat parannuksia laitosten vesitalouslupiin ja kalatalouskompensatioihin.
- Liitto ja piirit valmistelevat voimalakohtaisen kokonaistarkastelun kaikista 221 voimalapadosta ja sen pohjalta esityksen niistä haitallisimpien purkamisesta sekä kiireellisimpien kalateiden ja menetettyjä korvaavien vaelluskalojen lisääntymisalueiden rakentamisesta.
- SLL ja sen piirit ottavat keskeisen roolin patojen purkamishankkeiden sekä muiden vaellusesteiden poistamisen edistäjänä maakunnissa. Tähän liittyen tarvitaan alueellista tiedonkeruuta ja kartoitusta tärkeimmistä poistettavista padoista sekä viestintää hankkeiden tavoitteista ja hyödyllisyydestä.
- Vaelluskalat ja raakku nostetaan laajasti esiin liiton viestinnässä virtavesiluonnon uhanalaisuuden ilmentäjinä.
- Vesivoimalla tuotetun sähkön ympäristöhaitoista viestitään selkeästi ja tarjotaan ratkaisuja niiden hillitsemiseksi ja korjaamiseksi.

D. Järviluonto.

Yleispiirteissään alava, mutta pienipiirteisesti vaihteleva topografia on synnyttänyt Järvi-Suomen ainutlaatuisen vesiluontokokonaisuuden. Puolet EU:n alueen yli 100 neliökilometrin suuruisista järvistä sijaitsee Suomessa, ja muualla lähes tuntematon vesistötyyppi ovat vain lyhyiden virtakapeikkojen kautta toisiinsa liittyvät järvesiretit. On ymmärrettävää, että Manner-Euroopassa kehitetyn VPD:n soveltaminen Suomen oloihin on ollut lähes ylivoimainen tehtävä: suurin osa maamme lukemattomista vesimuodostumasta on jouduttu tyypittelemään ja luokittelemaan (toki valistuneiden) asiantuntija-arvioiden perusteella varsinaisten kattavien seurantahavaintojen puutteessa. Järviluonnon olennainen osa ovat myös pienet järvet ja lammet, joita VPD ei lainkaan käsittele.

Järvesiemme yleistila on toki suhteellisen hyvä. Pistekuormitus on pääosin saatu kuriin, ja syytä kurissa pitääkin. Hajakuormitus sen sijaan on edelleen huomiota ja toimenpiteitä vaativa ongelma, siihen kuuluvat sekä ilmaperäinen typpilaskeuma että metsätalouden ja suo-ojitusten humus- ja kiintoainekuormitus ja maatalouden ravinnehuuhtoutumat. Järvi-Suomen suuret järvet on luokiteltu ekologiseen tilaluokkaan Hyvä tai Erinomainen. Tilaluokat eivät yleensä näytä olevan lähiaikoina muuttumassa, mutta vesien tila on huonontumaan päin. Tietyissä tapauksissa suuria jätevesipäästöjä sallivat ympäristöluvut saattavat vaarantaa jopa tilauokan (kallavedellä Finpulp, nuasjärvellä Terrafame). Vesienhoitosuunnitelmissa ei ole otettu riittävästi huomioon yksinkertaisia ekologisia mittareita, kuten kalakannan koostumus ja näkösyvyys. Valuma-alueelta tulevan

kuormituksen estämiseksi on kehitettävä säännöstö tehokkaiden ja toimivien suojakaistojen aikaansaamiseksi nimenomaan vesistöjen kannalta tärkeille paikoille sekä peltojen ravinnehuuhtoutumien hillitsemiseksi esimerkiksi kipsin ja muiden toimien avulla.

Vapaiden rantojen sulkeutuminen rantarakentamisen edetessä on peruuttamaton menetys sekä rantaluonnolle että jokamiehenoikeuksille. Kaavoituksella on suuri vastuu yleisen edun turvaamisessa.

Useimpia suuria järviämme säännöstellään, joko suoraan voimayhtiöiden tarpeisiin, tai tulvasuojelun tarkoituksessa suurten vedenkorkeusvaihteluiden tasaamiseksi. Etenkin vesistöjen suurissa keskusjärvisä vedenkorkeuden luontainen vaihteluväli on laaja ja korkeus usein vaihtelee yli vuoden mittaisina jaksoina. Vaikeasti ennakoitava vaihtelu koetaan useinkin haitallisena, eikä sen tärkeyttä suurjärviluonnon kannalta aina ymmärretä. Korkean veden jaksot, mukaan lukien rantajäiden vaikutus tulvakeväänä, pitävät rantojen pensasvyöhykettä ja muuta rantakasvillisuutta kurissa ja geolitoraaliala (keskiveden yläpuolinen vyöhyke) laajana. Vielä tärkeämpää on se, että matalan veden kausina aallokko yltää syvemmälle kuin keskiveden aikaan. Tämä on ainoa prosessi, joka puhdistaa hydrolitoraaliala, siis keskiveden alapuolista rantavyöhykettä lietteestä, jota sinne muutoin väistämättä kertyy. Vaikutus yltää suunnilleen niihin syvyyksiin, jossa ihmiset rannoilla kahlailivat. Juuri tämän vuoksi isojen järvien uimarannat ovat mukavampia kuin pienten, ja tästä pitäisi ihmisille osata kertoa.

Etenkin puhtaiden rantojen liettyminen ja umpeenkasvu sekä metsätaloudesta ja suo-ojituksista aiheutuva yleinen humuskuormituksen lisääntyminen ovat tekijöitä, jotka kotivetensä tunteville merkitsevät vakavia muutoksia, mutta joita VPD-luokituksen kriteerit eivät noteeraa. Tästä syntyy ristiriitaa ja epäluottamusta kansalaisten ja viranomaisten välille.

On tärkeä kehittää kansalaisten omaa paikallista vesien tilan seuranta, ja erityisesti sitä, että vesien käyttäjien havainnot otetaan huomioon vesien tilaa koskevien päätösten teossa nykyistä paremmin. Tämä on SLL:n vesistrategian tärkeä painopiste.

Tavoitteet: Kansalaisten aktivoiminen oman kotivetensä seurantaan ja puolustamiseen sekä kansalaismielipiteen kanavoiminen aidosti vaikuttamaan vesien tilaa koskevaan päätöksentekoon. Kaikkinaisen kuormituksen vähentäminen ja uusien kuormituslähteiden torjuminen ovat, eri tavoin painottuen, vesiensuojelun keskeisiä tavoitteita niin suurilla kuin pienilläkin järville. Suurjärvien vedenkorkeuden luontaisen, epäsäännöllisen ja laajoissa rajoissa tapahtuvan vaihtelun mahdollistaminen edellyttää monessa tapauksessa muutoksia säännöstelyn lupaehtoihin.

Keskeiset toimenpiteet:

- Liitto pyrkii vaikuttamaan vesienhoidon toimenpideohjelmiin siten, että tunnustetaan että Järvi-Suomen vesien tila ei tosiasiassa vastaa luonnontilaista, ja että näiden vesien tilan parantaminen edellyttää merkittäviä toimenpiteitä valuma-alueilla.
- Ravinne- ja muun kuormituksen vähentäminen vaatii hajakuormituksen osalta tarkan paikkatietopohjaisen ympäristöseurannan kehittämistä. Tähän liitolla on mahdollisuus vaikuttaa sekä poliittisesti että asiantuntijaorganisaationa.
- Kansalaisten innostaminen kotivesiensä puolustajiksi sopii piiri- ja paikallisyhdistysten tehtäviin, ja liitto on tuottanut ja tuottaa tähän materiaalia (mm. 2018 Vesiopas),
- Rantarakentamisen ja pienimuotoisen vesirakentamisen (ruoppaukset, pengerrykset jne.) haitat rantaluonnolle ovat usein merkittäviä. Ongelmana on usein välinpitämätön tai ammattitaidoton viranomaisvalvonta, joten kansalaisaktiivisuutta ja esimerkiksi

luontoarvoista raportointia tarvitaan. Rantojen kaavoitushankkeista lausuminen on erittäin tärkeää, ja keskusjärjestö voi tarjota siihen koulutusta piiri- ja paikallistoimijoille.

E. Lintujärvet ja -kosteikot

Lähes kaikki parhaat lintujärvemme ovat matalia järviä, joita on aikoinaan, erityisesti 1800-luvulla, laskettu pelto- ja niittymaan saamiseksi. Ne ovat siis olennainen osa suomalaista viljelyseutujen kulttuurimaisemaa, mutta samalla valitettavasti myös väistyvä ilmiö. Hyvä lintuvesi syntyy, kun laskun seurauksena laaja vesialue jää niin matalaksi että vesikasvillisuus pystyy sen valtaamaan. Tästä kuitenkin seuraa vääjäämättä umpeenkasvu, joka lopulta johtaa lintujärven häviöön. Samalla tavoin umpeenkasvu ja maatumisen hävittää myös maankohoamisrannikon matalien merenlahtien, fladojen ja kluuvijärvien hyviä lintukosteikkoja.

Lintuvesien hoitotoimet pitää suunnitella tapauskohtaisesti. Hyvää ja tarpeellista hoitoa on usein ruoppaaminen, jolla avovesialueita palautetaan tai ylläpidetään; joissakin tapauksissa myös vedenkorkeuden nosto on mahdollista. Kokonaisuutena lintuvesien tila kuitenkin on heikkenemässä kautta maan, kuten vesilinnuston seurannat osoittavat. Ratkaisuna onkin laajamittainen uusien lintuvesien perustaminen: loppuun kalutut turvekaivokset ja viljelykäytöstä jääneet, aikoinaan laskettujen järvien paikalle syntyneet pellot tai vesijättöryteiköt sopivat mainiosti tähän tarkoitukseen. Lintuvesien rakentamiseen on tarvetta senkin takia, että myöskin suoluontomme alkuperäisiä lintukosteikkoja on kuivatuksella hävitetty laajassa mitassa kautta maan.

Lintuvesien suhteen tavoitteet poikkeavat merkittävästi muista vesistä. Useimmat lintujärvet ovat varsin reheviä, jolloin ravinnekuormitus sinänsä ei ole ongelma, ja jopa talvinen happikato ja kalakuolemat saattaa olla eduksi, koska kalat kilpailevat pohjaeläinravinnosta lintujen kanssa.

Tavoitteet: Nykyisten lintuvesien asianmukainen kunnostus ja hoito on tärkeää. On käynnistettävä laajamittainen uusien lintukosteikkojen perustamisohjelma. Varmistetaan kunnostustoimien rahoitus (hallituksen kärkihanke, LIFE, maaseudun kehittämisohjelma jne.)

Keskeiset toimenpiteet:

- Piirit ja yhdistykset toimivat lintuvesien kunnostushankkeiden aikaansaamiseksi.
- Uusien lintukosteikkojen ideointi ja rakentaminen esimerkiksi hylätyille turvekentille sopisi hyvin monenkin yhdistyksen hankkeeksi, ja tuottaisi monenlaisia hyötyjä muun muassa yhteistyökokemusten muodossa. Hyviä esimerkkejä ja kokemusta kosteikkojen perustamisesta alkaa jo olla eri puolilla maata.

Viitteitä (sähköisiä linkkejä alan toimijoihin, Syken sivuille ja yhteistyökumppaneihin).

https://www.metsakeskus.fi/sites/default/files/metsatalouden_vesiensuojelu_kouluttajan_aineisto.pdf

<https://www.luke.fi/uutiset/haitalliset-vesistovaikutukset-vaikeuttavat-soiden-ennallistamista/>

Tero Mustonen ym., Linnunsuon lintukosteikko, Jukajoki, Selkie, Kontiolahti, Osuuskunta Lumimuutos

Ympäristöministeriö Pienvesien suojelu- ja kunnostusstrategia (YMra 27/2015)

Julkaisuja

Helena Haakana 2017: Vesistöopas. Suomen luonnonsuojeluliitto, 116 s.

Minna Pappila 2016: Ojitusilmoitukset ja ympäristövaikutusten ennakointi – tarkastelussa metsätalouden kunnostusojitukset. Ympäristöjuridiikka 4/2016 s. 7–38.

Kari-Matti Vuori ym., Alue ja ympäristö-julkaisu 26.6.2018

TIIVISTELMÄ

Vesien tilan parantaminen vaatii hydrologisen systeemin kokonaisvaltaista huomioimista. Jätevesien tehokkaan ja edelleen tehostuvan puhdistuksen ohella tarvitaan olennaisia muutoksia maa- ja metsätalouden maaperän käsittelyyn samoin kuin taajamien hulevesien sekä ilmaperäisen laskeuman hallintaan.

Pohjavesivaikutteisten luontotyyppien erityislaatu on huomioitava, ja niiden ja niitä ylläpitävien pohjavesimuodostumien suojelu on turvattava lainsäädännössä ja kaavoituksessa.

Metsätalouden ja muun maankäytön hajakuormitus on saatava kuriin muun muassa maanmuokkauksen käytäntöjä kiristämällä sekä riittävästi suojavyöhykkeillä. Latvapurojen ja suoluonnon laajamittainen ennallistaminen on käynnistettävä. Turpeen kaivuun pikainen lopettaminen on perusteltua myös vesiensuojelun vuoksi.

Uusia voimalaitospatoja tai tekoaltaita ei enää rakenneta. Laajamittainen vesirakentamisen haittojen korjaaminen saadaan käyntiin. Vesilakia muutetaan niin, että se varmistaa kalojen vaellukset. Vesitalousluvut ja kalanhoitovelvoitteet päivitetään aiheuttaja maksaa -periaatteen mukaisiksi. Voimalaitosten vesitalousluvut tulee muuttaa määräaikaisiksi. Kalatalousvelvoitteet on suunnattava laitospoikasten istutuksista luontaisten lisääntymisalueiden elvyttämiseen. Ravinteiden hajakuormitusta vähennetään tehokkaasti erityisesti maanviljelysseutujen läpi Itämereen virtaavien jokien osalta.

Kansalaisia aktivoidaan oman kotivetensä seurantaan ja puolustamiseen. Kansalaisten näkemykset kanavoidaan aidosti vaikuttamaan vesiä koskevaan päätöksentekoon. Kuormituksen vähentäminen ja uusien kuormituslähteiden torjuminen ovat vesiensuojelun keskeisiä tavoitteita niin suurilla kuin pienilläkin järvillä.

Suurjärvien vedenkorkeuden luontainen, epäsäännöllinen ja laajoissa rajoissa tapahtuva vaihtelu on mahdollistettava säännöstelyn lupaehtoja muuttamalla.

Nykyisten lintuvesien asianmukainen kunnostus ja hoito on tärkeää. On käynnistettävä laajamittainen uusien lintukosteikkojen perustamisohjelma.